

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТЕРОРИЗМ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ ТА БЕЗПЕКОВІ ВИМІРИ

Іщенко Ю.І.,

аспірант Університету економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113

e-mail: ishchenkoyi@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1418-0775>

ECOLOGICAL TERRORISM IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE: LEGAL AND SECURITY DIMENSIONS

Ishchenko Y.I.,

Postgraduate student of the University of Economics and Law of «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: ishchenkoyi@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1418-0775>

Анотація. Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабних масштабів із лютого 2022 року, продемонструвала багатовимірність сучасної війни. На відміну від класичних воєн XX століття, сьогоденні збройні конфлікти виходять далеко за межі традиційних воєнних дій. Вони охоплюють інформаційний простір, економічну сферу, гуманітарний вимір і, що особливо важливо, безпосередньо впливають на довкілля та кліматичну безпеку.

Війна в Україні стала яскравим прикладом того, що термін «екологічний тероризм» перестає бути абстрактним поняттям. Цілеспрямоване руйнування російськими окупантами інфраструктури, промислових підприємств, енергетичних об'єктів, сільськогосподарських угідь, лісових масивів та водних ресурсів завдає колосальної шкоди природному середовищу. Наслідки такої політики мають довгостроковий характер і виходять далеко за межі території України, впливаючи на європейський континент у цілому.

Актуальність дослідження зумовлена кількома факторами. По-перше, українська держава наразі постала перед необхідністю одночасно протистояти агресії та документувати злочини проти довкілля, щоб у майбутньому вимагати компенсацій від країни-агресора. По-друге, міжнародне право поки що не має усталеної категорії «екологічного тероризму» чи дієвого механізму відшкодування за масові екологічні злочини під час війни, що створює серйозні правові прогалини. По-третє, екологічна безпека дедалі більше інтегрується у сферу національної та міжнародної безпеки, зокрема у діяльність Європейського Союзу та НАТО, що відкриває нові перспективи для України.

Проблема екологічного тероризму в умовах збройної агресії росії проти України має не лише теоретичне, але й практичне значення. Її вивчення дозволяє зрозуміти масштаби завданої шкоди, визначити правові механізми притягнення агресора до відповідальності та напрацювати стратегії «зеленого відновлення», що стануть фундаментом майбутньої екологічно збалансованої економіки України.

Ключові слова: екологічний тероризм, збройна агресія росії проти України, довкілля, екологічна безпека, кліматична безпека, міжнародне право, воєнні злочини проти довкілля.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 16.

Abstract. The Russian Federation's armed aggression against Ukraine, which began in 2014 and escalated to full-scale war in February 2022, has demonstrated the multidimensional nature of modern warfare. Unlike the classic wars of the 20th century, today's armed conflicts go far beyond traditional military operations. They encompass the information space, the economic sphere, the humanitarian dimension and, most importantly, directly affect the environment and climate security.

The war in Ukraine has become a striking example of how the term "ecological terrorism" is no longer an abstract concept. The deliberate destruction by Russian occupiers of infrastructure, industrial enterprises, energy facilities, agricultural land, forests, and water resources is causing enormous damage to the natural environment. The consequences of such policies are long-term and extend far beyond Ukraine's borders, affecting the European continent as a whole.

The relevance of this study is determined by several factors. First, the Ukrainian state is currently faced with the need to simultaneously resist aggression and document crimes against the environment in order to demand compensation from the aggressor country in the future. Secondly, international law does not yet have an established category of

«environmental terrorism» or an effective mechanism for compensation for mass environmental crimes during war, which creates serious legal loopholes. Thirdly, environmental security is increasingly being integrated into the sphere of national and international security, in particular into the activities of the European Union and NATO, which opens up new prospects for Ukraine.

The problem of environmental terrorism in the context of Russia's armed aggression against Ukraine is not only of theoretical but also of practical importance. Studying it allows us to understand the extent of the damage caused, identify legal mechanisms for bringing the aggressor to justice, and develop "green recovery" strategies that will form the foundation of Ukraine's future environmentally balanced economy.

Keywords: ecological terrorism, russia's armed aggression against Ukraine, environment, ecological security, climate security, international law, war crimes against the environment.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 16.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна російської федерації проти України висвітлила новий вимір воєнної агресії – екологічний. Масовані ракетні удари, підриви критичної інфраструктури, підпали лісів, забруднення річок, ґрунтів і повітря створюють передумови для формування явища, яке дедалі частіше визначається як екологічний тероризм. Проблема полягає в тому, що шкода довкіллю носить не лише локальний характер, а й має системні та глобальні наслідки, створюючи загрозу здоров'ю населення, продовольчій та енергетичній безпеці, а також підсилюючи кліматичні ризики на планетарному рівні. В умовах воєнних дій питання фіксації та оцінки шкоди природним ресурсам, притягнення винних до відповідальності та вироблення дієвих механізмів відновлення довкілля стає одним із ключових завдань держави й міжнародної спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема екологічних наслідків війни поступово виходить на перший план у наукових і правових дискусіях. Зокрема, у працях українських дослідників – Р. Стрільця, Р. Вереші, О. Кучинської, О. Ковтуна розглядаються проблеми документування шкоди довкіллю, правові механізми захисту екологічних прав громадян і застосування кримінально-правових норм у сфері охорони природи. Значний внесок у розвиток тематики зробили також К. Белоусова та інші науковці, які аналізують міжнародний досвід розслідування екоциду в Іраку, Сирії, Індонезії. Водночас публікації Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України надають статистичні дані про масштаби руйнувань і фінансові оцінки збитків.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень і публікацій, питання

екологічного тероризму в умовах війни проти України залишаються недостатньо опрацьованими. По-перше, у міжнародному праві досі немає чіткого визначення поняття «екоцид» як окремого міжнародного злочину, що ускладнює його доведення та притягнення до відповідальності держави-агресора. По-друге, національне законодавство хоч і містить широкий спектр норм щодо охорони природи, проте їх практичне застосування в умовах воєнних дій стикається з низкою перешкод: браком фахівців для фіксації екологічних злочинів, обмеженим доступом до окупованих територій, складністю у проведенні експертиз. По-третє, проблемним залишається механізм міжнародної компенсації шкоди довкіллю: наразі не існує дієвого фонду чи трибуналу, що міг би швидко і ефективно відшкодовувати екологічні втрати.

Метою статті є всебічне дослідження явища екологічного тероризму в контексті збройної агресії російської федерації проти України та аналіз його правових і безпекових вимірів. Зокрема, робота спрямована на: Виявлення масштабів та характеру екологічної шкоди, завданої військовими діями, включно з підривами об'єктів інфраструктури, лісовими пожежами, забрудненням річок, ґрунтів і прибережних екосистем, а також підвищенням радіаційного фону у зонах відчуження. Оцінку правових механізмів притягнення держави-агресора до відповідальності, включно з національною та міжнародною судовою практикою, принципами державного імунітету, нормами міжнародного гуманітарного права та можливостями кваліфікації таких дій як воєнний злочин – екоцид. Дослідження соціально-економічних і безпекових наслідків екологічного тероризму, включно з впливом на здоров'я населення, життєво важливі екосистеми, продовольчу безпеку та сталий розвиток України. Визначення шляхів

правового захисту громадян і громадських організацій, які постраждали внаслідок дій агресора, через судові позови та механізми компенсації шкоди.

Виклад основного матеріалу. Війна, розв'язана російською федерацією проти України, стала комплексною катастрофою не лише з економічної та соціальної точки зору, а й із екологічної. Поняття екологічного тероризму нині є центральним у сучасному аналізі наслідків агресії, оскільки руйнування довкілля відбувається системно та навмисно, створюючи пряму загрозу для життя та здоров'я населення України та впливаючи на міжнародну екологічну безпеку. Як зазначає Стрілець Р., за перший рік війни обсяги викидів CO₂ збільшилися на 120 млн тонн, що еквівалентно річному рівню викидів такої країни, як Бельгія. Цей показник підкреслює глобальний екологічний вимір конфлікту, адже наслідки війни виходять далеко за межі локальних територій і впливають на зміни кліматичних процесів у світі. Зокрема, підвищені викиди парникових газів прискорюють глобальне потепління, сприяють збільшенню екстремальних погодних явищ, таких як посухи, повені та урагани, а також підвищують ризики деградації природних екосистем у віддалених регіонах. Війна в Україні не лише локально руйнує довкілля, а й має транснаціональні наслідки, що ставлять під загрозу екологічну стабільність на глобальному рівні [7].

Системний характер екологічного тероризму проявляється у багатьох формах і зачіпає всі сфери життя. Вибухові пристрої, мінні поля, безпілотники та артилерійські обстріли завдають шкоди не лише безпосередньо людям, а й природним екосистемам. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, понад 30% території країни зазнали різного ступеня руйнувань, від прямого пошкодження ґрунтів і рослинності до забруднення хімікатами та нафтопродуктами. Вогнем і боєприпасами знищено понад 100 тис. га сільськогосподарських угідь, а лісові пожежі, охопивши понад 60 тис. га, стали причиною масової загибелі флори та фауни [8].

Особливо небезпечними є наслідки для Чорнобильської зони відчуження.

Окупація цієї території призвела до того, що Рудий ліс, сосновий масив, який загинув після катастрофи 1986 року, став маршрутом руху російських колон, здійснюючи хмари радіоактивного пилу. Моніторингові станції зафіксували 20-кратне збільшення рівня радіації, що свідчить про явну загрозу для довкілля та життя людей у прилеглих регіонах. Крім того, внаслідок активних бойових дій відбулися забруднення ґрунтів плутонієм, цезієм та іншими радіонуклідами, що створює довготривалі загрози для здоров'я місцевого населення та тваринного світу.

Ключовим елементом екологічного тероризму стала знищена гідроінфраструктура. Підлив частини Каховської ГЕС у червні 2023 року призвів до підтоплення понад 600 кв. км території, загибелі людей і тварин та повного порушення водних екосистем. Руйнування річкових та прибережних екосистем знищило популяції понад 70 видів риб, 18 з яких перебувають під загрозою зникнення. Це також спричинило опріснення північно-західної частини Чорного моря та забруднення ґрунтів нафтопродуктами, хімікатами та стічними водами, що унеможливило ведення сільського господарства на значних площах [9].

Інший приклад – удар по нафтобазі в Харкові 9 лютого 2024 року, коли 3 тис. тонн дизельного палива та хімікатів потрапили у річку, а пожежа знищила житлові будинки й забрала життя семи осіб. Такі дії чітко демонструють навмисний характер шкоди для довкілля та життя людей, що відповідає ознакам екоциду та військового злочину.

Світова спільнота та Україна стоять перед загрозою екологічної катастрофи, і воєнні дії лише прискорюють її настання. Унаслідок збройної агресії проти України регулярні обстріли призводять до масштабних лісових пожеж, нищення заповідних територій, втрати біорізноманіття, а також до забруднення природних екосистем токсичними речовинами, що потрапляють у довкілля від боєприпасів і військової техніки, зазначає науковиця О.М. Ковтун. І наслідки екологічного тероризму для здоров'я людей є багатовимірними, забруднення водних ресурсів призводить до зростання захворюваності на шлунково-кишкові, дерматологічні

та онкологічні хвороби. Дим від масових лісових пожеж підвищує ризик респіраторних проблем, а радіоактивне забруднення підвищує ймовірність довгострокових генетичних мутацій [10, с. 104]. Аграрний сектор, який є основою продовольчої безпеки, зазнав серйозних руйнувань: родючі ґрунти забруднені, посіви знищені, а водні ресурси виснажені або забруднені. Масові пожежі та мінні поля у зонах природних ландшафтів не лише руйнують біорізноманіття, а й створюють довготривалі загрози для життя людей і тварин, особливо у Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській та Запорізькій областях.

З правового боку міжнародне право стикається з серйозними викликами у визнанні та розслідуванні екоциду. На сьогодні екоцид не закріплений як окремий міжнародний злочин, але тривають ініціативи щодо його включення до статуту Міжнародного кримінального суду. Україна вже розпочала прецедентну роботу у цьому напрямі, розслідуючи злочини проти довкілля як воєнні злочини. Національні суди активно використовують наявні інструменти для захисту прав громадян. Зокрема, Верховний Суд у справі № 308/9708/19 встановив, що судовий імунітет Росії не може перешкоджати українським громадянам у відшкодуванні шкоди, завданої військовою агресією, створюючи прецедент для подання позовів щодо компенсації як моральної шкоди, так і збитків довкіл्लю [11].

Національне законодавство України формує комплексну правову основу для охорони довкілля, відновлення порушених екосистем та притягнення винних до відповідальності, у тому числі держави-агресора. Конституція України (ст. 50, ст. 66) визначає право кожного громадянина на безпечне для життя та здоров'я довкілля, а також покладає на державу обов'язок забезпечувати раціональне використання природних ресурсів і їх захист [1]. Це створює конституційну основу для правових дій у разі шкоди екології внаслідок воєнних дій, промислових аварій чи інших надзвичайних ситуацій.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає основні принципи державної екологічної

політики, порядок запобігання забрудненню та руйнуванню природних об'єктів, а також механізми оцінки та документування шкоди довкіл्लю. Він передбачає обов'язок суб'єктів господарювання дотримуватися екологічних стандартів та здійснювати заходи з мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище [2].

У своїй науковій роботі дослідники Р.В. Вереша, О.П. Кучинська, О.М. Ковтун акцентують увагу, що Кодекс цивільного захисту України та кримінальні закони передбачають відповідальність за забруднення та пошкодження земель, водних ресурсів і лісів, а також за порушення правил безпеки під час поводження з небезпечними речовинами. У воєнний час ці норми набувають особливої актуальності, оскільки шкода довкіл्लю часто має масовий та системний характер. Зокрема, кримінальний кодекс передбачає відповідальність за порушення правил охорони вод, незаконну рубку лісу, забруднення ґрунтів і повітря, а також за наслідки вибухів та техногенних аварій [12, с. 154].

Галузеві закони, такі як «Про оцінку впливу на довкілля», «Про управління відходами» та «Про правовий режим воєнного стану», створюють інструменти для оцінки та контролю екологічної шкоди. Державна екологічна експертиза дозволяє оцінювати вплив проектів і діяльності на навколишнє середовище, включно з потенційними воєнними ризиками. Закон «Про управління відходами» регламентує збір, облік, утилізацію та переробку відходів, що особливо важливо після руйнування промислових та житлових об'єктів [5]. Закон «Про правовий режим воєнного стану» встановлює особливі умови охорони критично важливої інфраструктури та природних ресурсів і дозволяє оперативно реагувати на загрози екологічної безпеки в умовах військового конфлікту [6].

Державні органи, включно з екологічною інспекцією, спеціалізованими комісіями та уповноваженими органами місцевого самоврядування, здійснюють моніторинг стану довкілля, документують шкоду та готують експертні висновки для судових і міжнародних процедур. Це дозволяє залучати державу-агресора до відповідальності у міжнародних судах та

подавати позови про компенсацію збитків, як матеріальних, так і моральних.

Компенсаційні механізми набувають особливої значущості: за оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, загальні збитки довкіллю вже перевищують 71 млрд євро, а майнова шкода для населення та бізнесу близько 800 млрд євро. Частина збитків є непоправною, що підкреслює необхідність комплексного та системного підходу до відшкодування. Поєднання національних механізмів із міжнародними нормами, зокрема принципом «деліктного винятку» у міжнародному приватному праві, дозволяє притягнути державу-агресора до відповідальності навіть за відсутності формального міжнародного визнання екоциду [13].

К. Белоусова звертає свою увагу на тому, що міжнародний контекст демонструє, що випадки екоциду розслідуються і в інших зонах конфлікту, наприклад, у Сирії, Іраку та Індонезії, що створює правові прецеденти та механізми, які можна адаптувати до українського контексту. Порівняльний аналіз показує, що ефективне документування шкоди, залучення міжнародних експертів та використання національних судових систем дозволяє добиватися компенсацій навіть у складних геополітичних умовах [14].

Перспективи «зеленого відновлення» України у післявоєнний період потребують комплексного підходу, який поєднує сучасні технології, наукові методи та європейський досвід. Одним із ключових напрямів є очищення ґрунтів та водних ресурсів, забруднених хімікатами, нафтопродуктами, важкими металами та радіоактивними елементами. Для цього можуть застосовуватися як традиційні методи, такі як механічна та хімічна рекультивация, так і інноваційні технології біоремедіації, які передбачають використання мікроорганізмів або рослин для розкладання токсичних сполук.

Відновлення лісових і прибережних екосистем є наступним важливим напрямом. Втрата лісів та заболочених територій через пожежі, обстріли або затоплення порушила екологічний баланс і призвела до скорочення біорізноманіття. Для відновлення екосистем необхідно застосовувати підходи екологічного проектування, які

враховують природні особливості територій та сприяють відновленню корінних видів рослин і тварин. Зокрема, для прибережних зон важливим є відновлення водно-болотних угідь, які виконують функцію фільтрації води та служать середовищем проживання багатьох видів птахів і риб.

Сучасні системи моніторингу стану довкілля є невід'ємною складовою «зеленого відновлення». Вони включають супутниковий моніторинг, використання дронів для виявлення забруднень, автоматизовані сенсори для контролю рівня забруднення повітря, води та ґрунтів. Такі системи дозволяють не лише оперативно виявляти загрози, а й відстежувати ефективність відновлювальних заходів [15].

Одним із ключових напрямів є впровадження відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності. Сонячні, вітрові та гідроенергетичні проєкти дозволяють зменшити залежність від викопного палива, скоротити викиди парникових газів і одночасно створюють робочі місця. Особливо важливим є інтегрування енергетичних мереж на засадах «розумних міст», що дозволяє оптимізувати споживання електроенергії, зменшити втрати та підвищити стійкість енергосистеми до воєнних загроз.

Не менш важливим є залучення громадянського суспільства та місцевих громад. Вони можуть брати участь у посадці лісів, очищенні водойм, контролі за діяльністю промислових підприємств та дотриманням екологічних стандартів. Формування екологічної культури на рівні громад підвищує обізнаність населення щодо довкілля, стимулює соціальну відповідальність та створює умови для довгострокового сталого розвитку.

Особлива увага приділяється національним механізмам компенсації та правовому забезпеченню «зеленого відновлення». Законодавство має передбачати можливість залучення до відповідальності держави-агресора, промислових підприємств та винних осіб за шкоду довкіллю. Це передбачає розробку методик оцінки шкоди, механізмів відшкодування та залучення міжнародних експертів. Міжнародний досвід свідчить, що ефективне відновлення після конфлікту можливе лише за умови тісної

координації державних органів, наукових установ та громадських організацій [16].

Екологічний тероризм у контексті агресії Росії проти України є комплексною проблемою, що поєднує руйнування природних екосистем, порушення міжнародного права, шкоду національній безпеці та глобальним кліматичним процесам. Його наслідки будуть відчутні для багатьох поколінь. Україна має поєднати правові механізми притягнення агресора до відповідальності та «зелене відновлення» доквілля на засадах європейських стандартів, що стане ключовим фактором забезпечення безпечного існування громадян та відновлення сталого розвитку держави.

Висновки. Екологічний тероризм, що супроводжує збройну агресію російської федерації проти України, постає одним із найнебезпечніших і водночас найменш усвідомлених суспільством вимірів війни. Його наслідки не обмежуються лише масштабними руйнуваннями доквілля, а пронизують усі сфери життєдіяльності держави від економіки та енергетики до продовольчої та національної безпеки. Системність і навмисність екологічних злочинів, що проявляються у знищенні гідротехнічних споруд, підпалах лісів, забрудненні водних ресурсів та сільськогосподарських угідь, дозволяють кваліфікувати їх не просто як побічний ефект бойових дій, а як елемент гібридної стратегії агресора. Війна вже призвела до катастрофічного зростання викидів парникових газів, забруднення ґрунтів та вод, втрати біорізноманіття і деградації екосистем, наслідки яких матимуть міжпоколінний характер і відчуватимуться далеко за межами України.

З правової точки зору проблема ускладнюється відсутністю усталеного міжнародного механізму кваліфікації та переслідування екоциду. Попри те, що національне законодавство України, а саме Конституція, Закони про охорону навколишнього природного середовища, спеціальні екологічні та кримінально-правові норми створюють основу для захисту доквілля, у міжнародному праві досі не існує чіткого визначення та закріплення екоциду як окремого злочину. Це гальмує процес притягнення росії до відповідальності в

рамках Міжнародного кримінального суду. Водночас Україна вже формує правові прецеденти, які мають вагоме значення для розвитку міжнародної практики: зокрема, рішення Верховного Суду, що заперечує судовий імунітет росії у справах про відшкодування шкоди, відкриває шлях до подання позовів, пов'язаних із компенсацією екологічних збитків. У цьому контексті надзвичайно важливою є синергія національних та міжнародних механізмів, від екологічних експертиз і фіксації шкоди до участі у глобальних ініціативах із визнання екоциду.

Безпековий вимір екологічного тероризму не менш загрозливий. Зруйнована енергетична інфраструктура, підрив Каховської ГЕС, удари по нафтобазах і хімічних підприємствах поставили під загрозу стабільність енергопостачання та створили ризики екологічних катастроф техногенного характеру. Аграрний сектор, який є одним із ключових для економіки України, зазнав масштабних втрат через мінування територій, забруднення ґрунтів і брак водних ресурсів. Водночас масові лісові пожежі, вирубки та вибухи на природоохоронних територіях призвели до нищівних втрат біорізноманіття, руйнуючи природний баланс і створюючи загрози для життя як людей, так і тварин. Усе це свідчить, що екологічний тероризм не лише ускладнює ведення війни та відновлення економіки, а й формує довготривалі загрози для стійкого розвитку держави.

У цьому контексті особливого значення набувають перспективи «зеленого відновлення» України. Вони не повинні обмежуватися лише ліквідацією наслідків агресії, а мають стати фундаментом нового екологічно орієнтованого курсу держави. Йдеться про впровадження сучасних європейських стандартів у сфері енергетики, сільського господарства, управління відходами, очищення водних ресурсів і рекультивації земель. Використання досвіду країн Європейського Союзу у сфері моніторингу стану доквілля, відновлення деградованих територій та розвитку відновлюваних джерел енергії дозволить Україні не лише подолати наслідки війни, а й зробити екологічну трансформацію частиною європейської інтеграції.

Екологічний тероризм у війні проти України є комплексним явищем, що поєднує воєнні злочини, руйнування природного середовища та створення загроз для міжнародної безпеки. Він вимагає багатовимірної відповіді, яка має включати посилення правової відповідальності держави-агресора, ефективне документування та оцінку збитків, мобілізацію міжнародних

компенсаційних механізмів і реалізацію стратегії «зеленого відновлення». Саме поєднання юридичної відповідальності та екологічної реконструкції стане запорукою не лише відновлення довкілля, а й утвердження України як держави, що здатна трансформувати трагедію війни у підґрунтя для сталого розвитку, національної безпеки та міжнародного авторитету.

Література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII : станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
3. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
4. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
5. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX : станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 11.08.2025).
7. Стрілець Р. 120 мільйонів тонн викидів на рік. Війна Росії проти України віддаляє світ від кліматичної нейтральності. *Interfax-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/937662.html>
8. Завдані збитки. Земельні ресурси. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/damage/shove>
9. Подія 2023 року: підлив Каховської ГЕС та його наслідки для Херсонщини. *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/kherson/647518-podia-2023-roku-pidriv-kahovskoi-ges-ta-jogo-naslidki-dla-hersonsini/>
10. Ковтун О.М. Еколого-правові аспекти збройної агресії Російської Федерації проти України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. С. 103-109. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/309875/301258>
11. Рішення суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 (провадження № 61-18782ск21) *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>
12. Вереша Р.В., Кучинська О.П., Ковтун О.М. Екоцид у національному та міжнародному кримінальному праві: сучасні виклики та перспективи нормативно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Випуск 78. Ч. 2. Ужгород. 2023. С. 152–159. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/56244/1/286116-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-660016-1-10-20230820.pdf>
13. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 71 млрд доларів збитків та 180 млн тонн викидів: на COP29 Україна назвала масштаб шкоди природі за 1000 днів війни. *Урядовий квартал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/71-mlrd-dolariv-zbytkiv-ta-180-mln-tonn-vykydiv-na-sor29-ukraina-nazvala-masshtab-shkody-pryrodi-za-1000-dniv-viiny>
14. Белоусова К. ПАРЕ визначила екоцид новим злочином в міжнародному праві. 26.01.2023. *Екополітика*. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/pare-viznachila-ekocid-novim-zlochinom-v-mizhnarodnomu-pravi/>
15. Вікі, Зелене повоєнне відновлення [wiki]. ZWAU. URL: https://city.zerowaste.org.ua/wiki/zelene_povoienne_vidnovlennia
16. Принципи зеленої післявоєнної відбудови України Екодія. *Екодія*. URL: <https://ecoaction.org.ua/zelenavidbudova-ua.html>

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy : vid 28.06.1996 № 254k/96-VR : stanom na 1 sich. 2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (accessed: 11.09.2025).
2. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovysshcha : Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 № 1264-XII : stanom na 8 serp. 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (accessed: 11.09.2025).
3. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy : Kodeks Ukrainy vid 02.10.2012 № 5403-VI : stanom na 1 sich. 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (accessed: 11.09.2025).
4. Pro otsinku vplyvu na dovkillia : Zakon Ukrainy vid 23.05.2017 № 2059-VIII : stanom na 15 lystop. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (accessed: 11.08.2025).
5. Pro upravlinnia vidkhodamy : Zakon Ukrainy vid 20.06.2022 № 2320-IX : stanom na 8 serp. 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (accessed: 11.08.2025).

6. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu : Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII : stanom na 14 trav. 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (accessed: 11.08.2025).
7. Strilets R. 120 milioniv tonn vykydiv na rik. Viina Rosii proty Ukrainy viddaliaie svit vid klimatychnoi neitralnosti. *Interfax-Ukraina*. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/937662.html>
8. Zavdani zbytky. Zemelni resursy. *Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy*. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/damage/shove>
9. Podiia 2023 roku: pidryv Kakhovskoi HES ta yoho naslidky dlia Khersonshchyny. *Suspilne. Novyny*. URL: <https://suspilne.media/kherson/647518-podia-2023-roku-pidriv-kahovskoi-ges-ta-jogo-naslidki-dla-hersonsini/>
10. Kovtun O.M. Ekoloho-pravovi aspekty zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. 2024. P. 103-109. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/309875/301258>
11. Rishennia sudu vid 14 kvitnia 2022 roku u spravi № 308/9708/19 (provadzhennia № 61-18782sk21) Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>
12. Veresha R.V., Kuchynska O.P., Kovtun O.M. Ekotsyd u natsionalnomu ta mizhnarodnomu kryminalnomu pravi: suchasni vyklyky ta perspektyvy normatyvno-pravovoho rehuliuвання. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pravo»*. Vypusk 78. Ch. 2. Uzhhorod. 2023. P. 152–159. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/56244/1/286116-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-660016-1-10-20230820.pdf>
13. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. 71 mlrd dolariv zbytkiv ta 180 mln tonn vykydiv: na SOR29 Ukraina nazvala masshtab shkody pryrodi za 1000 dniv viiny. Uriadovyi kvartal. Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/71-mlrd-dolariv-zbytkiv-ta-180-mln-tonn-vykydiv-na-sor29-ukraina-nazvala-masshtab-shkody-pryrodi-za-1000-dniv-viiny>
14. Bielousova K. PARE vyznachyla ekotsyd novym zlochinom v mizhnarodnomu pravi. 26.01.2023. Ekopolityka. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/pare-viznachyla-ekocid-novim-zlochinom-v-mizhnarodnomu-pravi/>
15. Viki, Zelene povoiennie vidnovlennia [wiki]. ZWAU. URL: https://city.zerowaste.org.ua/wiki/zelene_povoiennie_vidnovlennia
16. Pryntsyropy zelenoi pisliavoiennoi vidbudovy Ukrainy Ekodii. Ekodiia. URL: <https://ecoaction.org.ua/zelenavidbudova-ua.html>

Стаття надійшла до друку 14 серпня 2025 року